

Republika e Kosovës • Republika Kosovo • Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit • Institucija Ombudsmana • Ombudsperson Institution

IZVEŠTAJ SA PREPORUKAMA

Ex officio 280/2016

u vezi sa stalnim kršenjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, prava na život i privatnost, prava na korišćenje efektivnih pravnih sredstava, prava na imovinu, slobodu kretanja stanovnika opštine Obilić, i susednih opština, na koje utiče isti problem

Upućeno:

- G. Kadri Veseli, predsednik Skupštine Republike Kosovo
- G. Muharrem Nitaj, predsednik Komisije za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje
- G. Fatmir Matoshi, ministar Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje
- G. Valdrin Lluka, ministar Ministarstva za ekonomski razvoj
- G. Uran Ismaili, ministar Ministarstva zdravstva
- G. Nehat Idrizi, predsedavajući Sudskog saveta Kosova
- G. Blerim Isufaj, predsedavajući Tužilačkog saveta Kosova
- G. Xhafer Gashi, predsednik opštine Obilić
- G. Shpend Ahmeti, predsednik opštine Priština
- G. Ilir Morina, načelnik Agencije za zaštitu životne sredine na Kosovu
- Gđa Letafete Latifi, direktorka Hidrometeorološkog instituta Kosova
- G. Naser Ramadani, direktor Instituta za javno zdravlje Kosova

Priština, 21. decembar 2018. godine

Sadržaj

Uvod.....	3
Cilj izveštaja.....	3
Nadležnost Ombudsmana	3
Aktivnosti Institucije ombudsmana	4
Ustavna i zakonska osnova, kao i međunarodni instrumenti	9
Zona od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa“	11
Zagađenje vazduha.....	13
Zagađenje vode	15
Zagađenje zemljišta	16
Buka	17
Deponije, upravljanje otpadom.....	18
Deponija sanitarnog otpada „Mirash“	18
Deponija pepela	21
Nastanjena kuća unutar prostora KEK-a.....	21
Nedostatak međuinstitucionalne saradnje i inspektorata	22
Razmatranje slučajeva iz oblasti životne sredine u razumnom roku u tužilaštvima i sudovima i njihovo zastarevanje.....	23
Nedostatak informacija o životnoj sredini	24
Nedostatak zdravstvenih informacija.....	26
Zaključak	28

Uvod

Ombudsman, na osnovu Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, pokrenuo je istražni postupak na osnovu službene dužnosti (*ex officio*) još od 27. aprila 2016. godine u vezi sa stalnim kršenjem prava na bezbedno i zdravo okruženje; prava na život i privatnost; prava na korišćenje efektivnih pravnih sredstava; prava na imovinu; slobodu kretanja stanovnika opštine Obilić, i susednih opština, na koje utiče isti problem.

Prema informacijama koje smo dobili od raznih izvora, žalbi građana, sastanaka sa predsednikom opštine Obilić, izveštaja institucija i relevantnih agencija za pitanja životne sredine, medija, ombudsman je zabeležio niz problema u životnoj sredini sa kojima se suočavaju stanovnici navedenih područja.

Zabeleženi problemi životne sredine su: nedostatak kvalitetnog nadzora životne sredine, nedostatak pristupa informacijama o životnoj sredini i zdravlju, rast broja obolelih od respiratornih organa, od kardiovaskularnih i malignih bolesti, loše upravljanje deponijom u Mirašu i drugim deponijama, deponija za odlaganje pepela, zagađenje vode, vazduha i zemljišta, problemi porodice koja je smeštena unutar ograđenog dela od strane KEK-a u selu Palaj, problemi građana koji žive oko kopa, oštećene kuće od iskopavanja, problemi sa eksproprijacijom stanovnika u interesnoj zoni, gradnja kuća/objekata u cilju ostvarivanja koristi od eksproprijacije, ne saradnja nadležnih organa za pronalaženje efektivnih rešenja za probleme životne sredine, kao i kašnjenja sa rešavanjem slučajeva pokrenutih na sudu.

Cilj izveštaja

Cilj ovog izveštaja je da privuče pažnju državnim institucijama Republike Kosovo, Skupštini Kosova, Parlamentarnoj komisiji za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje (KPŠŽSPP), Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje (MŽSPP), Ministarstva zdravstva (MZ), Policije Kosova (PK), Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (NIJZK), i opštine Obilić (OO) o stalnim kršenjima ljudskih prava i sloboda od zagađenja i uticaja na životnu sredinu raznih faktora na području opštine Obilić i na drugim mestima na koje utiču gore navedeni problemi.

Tokom dvogodišnjeg perioda od praćenja problema zabeleženih u izveštaju, Ombudsman nije primetio mnogo promena sa tendencijom poboljšanja.

Ovaj izveštaj je izrađen na osnovu informacija dobijenih sa terena, na osnovu žalbi građana upućenih IO-u, informacija dobijenih na osnovu podnetih zahteva Ombudsmana opštini Obilić, Ministarstvu životne sredine i prostornog planiranja, Ministarstvu zdravstva, Institutu za javno zdravlje Kosova, sa direktnih sastanaka sa Komisijom Skupštine za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje, kao i izveštaja relevantnih institucija i agencija za pitanja životne sredine.

Nadležnost Ombudsmana

1. Prema članu 135. stav 3. Ustava "Ombudsman ima pravo da daje preporuke i predlaže mere onda kada primeti kršenje prava i sloboda ljudi od strane organa javne administracije i ostalih državnih organa."

2. Takođe, prema Zakonu br. 05/L-019 o Ombudsmanu, između ostalog, Ombudsman ima sledeće nadležnosti i odgovornosti:

- Ombudsman ima nadležnost da obavi istragu bilo da bi odgovorio na podnetu žalbu ili samoinicijativno (ex officio), ako iz nalaza, dokaza i podnetih činjenica u podnesku ili iz stečenih saznanja na drugi način, ima osnova da proizilazi da su od strane vlasti kršena ljudska prava i slobode, utvrđene Ustavom, zakonima i drugim aktima, kao i međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima” (član 16. stav 4).
- da skrene pažnju na slučajeve kada institucije krše ljudska prava i da podnese preporuke da se prekine sa takvim slučajevima, a kada je to neophodno da izrazi svoje mišljenje o stavovima i reagovanju odgovarajućih autoriteta u vezi takvih slučajeva; (član 18. tačka 1.2).
- da preporučuje Vladi, Skupštini i drugim nadležnim institucijama Republike Kosovo o pitanjima koje se odnose na unapređivanje i zaštitu ljudskih prava i sloboda, ravnopravnosti i nediskriminacije; (član 18. tačka 1.5).
- da objavi obaveštenja, mišljenja, preporuke, predloge i svoje izveštaje; (član 18. tačka 1.6).

Aktivnosti Institucije ombudsmana

3. Ombudsman se dana 28. aprila 2016. godine sastao sa predsednikom opštine Obilić, koji ga je obavestio o problemima životne sredine sa kojima se suočava ova opština i njeni građani, kao i o nedovoljnim budžetskim sredstvima da se poboljša stanje. Prema njegovim rečima, zabrinjavajući je porast broja obolelih od respiratornih organa, kardiovaskularnih i malignih bolesti. Zagađenje vazduha, vode i zemljišta, akustično zagađenje, a takođe i emisije iz KEK-a, predstavljaju posebna pitanja. Takođe nedostaje kontinuiran pristup u informacijama o životnoj sredini, izveštajima MŽSPP-a i izveštajima operatera. Pored regionalne deponije otpada „Mirash“, u opštini Obilić se nalazi i deponija sa opasnim otpadom iz Trepče i deponija u selu Mazgit gde se odlaže otpad sa lekovima kojima je istekao rok za korišćenje.

4. Dana 28. aprila 2016. godine, Ombudsman je posetio deponiju otpada u Mirašu, gde je primećen smrad i izlivanje neobrađenih voda, kao rezultat lošeg upravljanja otpadom.

5. Istog dana je Ombudsman posetio sela u blizini površinskog kopa. Putevi koji vode iz centra Obilića prema okolnim selima bili su prenatrpani raznim otpadom, inertnim otpadom, pepelom iz energetske industrije itd. Trake za prenos uglja nisu bile obeležene znakovima upozorenja ili zaštitnom ogradom. Unutar ograde KEK-a nalazi se kuća i imanje porodice Morina, koji ne mogu neometano da pristupe svom imanju zbog kontrola obezbeđenja KEK-a. Svaki član i svako ko dolazi u posetu porodici se kontroliše pri svakom ulazu i izlazu od strane obezbeđenja KEK-a. Dvoje dece koje ima ova porodica, uzrasta dva i tri godina, suočavaju se sa hroničnim problemima respiratornih organa, kao rezultat direktnog uticaja prouzrokovanog od strane površinskog kopa. Imovine stanovnika sa stalnim prebivalištem u selima oko površinskog kopa bila su ugrožena od klizanja zemljišta, dok je proces eksproprijacije bio zaustavljen iz nejasnih razloga.

6. U selu Šipitula, koje se takođe nalazi u interesnoj zoni, primećene su mnoge kuće koje su nedavno izgrađene, u većini njih ne živi niko.

7. Istog dana je Ombudsman izjavio pred medijima da će o svim zabrinutostima pokrenuti istragu u vezi sa ovim pitanjem¹. Prema Ombudsmanu, treba da postoji nacionalna strategija, adekvatan plan, kako bi građani znali koji je nivo zagađenja životne sredine, i da li su ovi parametri u skladu sa važećim zakonima.

8. Dana 10. maja 2016. godine, Ombudsman se sastao sa direktorom za teški kriminal i direktorom za privredni kriminal u Policiji Kosova, sa kojima je razgovarao o zabeleženim problemima u opštini Obilić, i zatražio je da policija pokrene istražni postupak u vezi sa ovim pitanjem.

9. Dana 14. septembra 2016. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku koji je organizovala Komisija za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, gde je obavestio prisutne da institucija sprovodi istragu o zagađenju životne sredine i o uticaju zagađenja na prava građana Obilića i okolnih opština. Iako je zona oko kopa proglašena zonom od nacionalnog interesa, prema toj zoni se ne postupa u skladu sa tim. Efekat zagađenja ne utiče samo na stanovnike Obilića, već i na građane okolnih opština. IO je pred prisutnima pomenula slučaj porodice Morina, koja živi u selu Palaj, a njihova imovina se nalazi unutar ograđenog prostora od strane KEK-a, dok njihovo slobodno kretanje je ometano rampom koju je postavio KEK. Svaki ulaz i izlaz iz te kuće prolazi preko kontrolnog punkta. Ombudsman je posebnu pažnju posvetio problemu bolesti dece iz ove porodice: *“Sama sudbina ovo dvoje dece zaslužuje pažnju, ne samo Komisije, već i cele Skupštine Kosova koja treba da raspravlja o tome koja su rešenja”*. S obzirom da problem traje od 2004. godine pa do sada, on predstavlja jedan složen problem koji se odnosi na pravo na život, pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, privatnost, pravo na imovinu, slobodu kretanja itd., i kao takav, prevazilazi snagu jednog resora vlade i jednog ekonomskog operatera da reši ovaj problem, čak je prevazišao i snagu cele vlade. Prema rečima Ombudsmana, najprikladniji forum na kom treba raspravljati i pronaći rešenje je Skupština Kosova.

10. Dana 22. septembra 2016. godine, Ombudsman se pismom obratio predsedniku opštine Obilić, od koga je tražio da ga obavesti o preduzetim merama od strane opštine u skladu sa njenim zakonskim nadležnostima koje se odnose na pitanja životne sredine u okviru nadležnosti lokalnog nivoa.

11. Dana 29. septembra 2016. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku koji je organizovala Komisija za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, gde je naglasio da eksproprijacija imovine stanovnika zone od posebnog značaja mora se uraditi samo na osnovu zakona.

12. Dana 3. i 4. oktobra 2016. godine, predstavnik IO-a, zajedno sa grupom koju su činili Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, Policija Kosova, na poziv opštine Obilić sastali su se sa upravom termoelektrane “Kosova A”, “Kosova B”, i “Kosova ugalj”. Na sastanku je rečeno da, u slučajevima kada su zabeležena prekoračenja zagađenja, nijednom

¹ <http://koha.net/?id=8&l=110537>

nadležni organi nisu informisali građane u vezi sa zagađenjem, kako bi minimalno izlazili iz svojih kuća iz razloga mogućeg uticaja na zdravlje. Takođe, isti su izjavili da nijednom nisu podneli zahtev Ministarstvu zdravstva, kao i Institutu za javno zdravlje, kako bi dobili naučne podatke o zdravstvenom stanju stanovništva, uprkos navodima da zbog zagađenja, procenat obolelih od bolesti respiratornih organa, kardiovaskularnih i malignih bolesti je u porastu.

13. Dana 4. oktobra 2016. godine, Ombudsman se obratio pismom ministru Ministarstva zdravstva, od koga je zatražio da bude upoznat o tome da li Ministarstvo ima informacija u okviru sistema zdravstvenog informisanja (SZI), o povećanju broja građana pogođenih bolestima disajnih organa, kardiovaskularnih i malignih bolesti za pomenutu teritoriju, jer, prema raznim informacijama, informacijama iz opštine Obilić, rezultira da procenat građana pogođenih gore navedenim bolestima je viši u poređenju sa ostalim delovima zemlje.

14. Dana 4. oktobra 2016. godine, Ombudsman se obratio pismom izvršnom direktoru Instituta za javno zdravlje, od koga je zatražio da bude upoznat o tome da li institut ima informacija o povećanju broja građana pogođenih bolestima disajnih organa, kardiovaskularnih i malignih bolesti za pomenutu teritoriju, jer, prema raznim informacijama, rezultira da procenat građana pogođenih gore navedenim bolestima je viši u poređenju sa ostalim delovima zemlje.

15. Dana 6. oktobra 2016. godine, ombudsman je primio odgovor od predsednika opštine Obilić, kojim je IO obaveštena o merama koje je preduzela opština u vezi sa pitanjima koja se odnose na predmet razmatranja ovog izveštaja.

16. Dana 11. oktobra 2016. godine, ombudsman je primio odgovor od Instituta za javno zdravlje Kosova, od kog je obavešten o preduzetim merama u okviru njegove nadležnosti.

17. Dana 13. oktobra 2016. godine, ombudsman je izdao mišljenje o stanju na području zone od posebnog ekonomskog interesa, prema Odluci br. 4/119, od 3. novembra 2004. godine i Odluke 02/57, od 13. marta 2009. godine Vlade Kosova, sa predlogom za preduzimanje efektivnih mera za rešavanje pitanja. Prema Ombudsmanu, iako je stanje životne sredine daleko od željenih standarda i normi zagađenja, prema postojećim izveštajima veoma često prekoračuju dozvoljene granice koje su utvrđene domaćim zakonodavstvom, uz mogućnost negativnog uticaja na zdravlje građana. Premeštanje, eksproprijacija ili pomeranja stanovništva iz tih područja, kao proporcionalna i efektivna mera za rešavanje problema, nije sprovedena od 2004. godine uprkos pozitivnoj obavezi države za delovanje. Stanovnici su se stalno suočavali i nastavljaju da se suočavaju sa zagađenjem vazduha, vode i zemljišta, bukom i vibracijom od rada teške mašinerije, dok su nadležni organi nastavljali da čute, ne pokušavajući da pronađu rešenje za jednu nejasnu situaciju, koja se ne može poboljšati, već postoje tendencije pogoršanja.

18. Dana 13. oktobra 2016. godine, ombudsman u emisiji „Jeta në Kosovë“ (Život na Kosovu), pod naslovom „Zemljišta iznad uglja“, u vezi sa pitanjem naselja u blizini površinskog kopa u selu Šipitula i mišljenjem da niko ne može da garantuje i da osigurava da neće biti klizanja zemljišta i da neće doći do gubitka života nekog građana, jer se na bunarima koji se nalaze na imanjima može videti kako je klizilo zemljište. Ombudsman je izjavio da se svugde može videti degradacija životne sredine, što je neprihvatljiv pristup države u odnosu na navedeno područje, imajući u vidu i lokaciju ostalih deponija, čime se

stvara veoma zagađeno okruženje što je dovelo ovo područje u stanje gde ovo područje može da promeni ime u “Černobilj”.

19. Dana 14. oktobra 2016. godine, Ombudsman je dobio odgovor od Ministarstva zdravstva, koje ga je obavestilo o preduzetim mera u okviru svojih nadležnosti.

20. Dana 21. oktobra 2016. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku sazvanom od strane Komisije za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, gde je ponovio da se krše ljudska prava i slobode, a da se eksproprijacija mora uraditi na osnovu zakona. Ako se odluči da se eksproprijacija uradi na osnovu Okvira za politike preseljavanja Republike Kosovo za zonu Polje Novog kopa, onda dokumentu treba dati snagu zakona.

21. Dana 21. novembra 2016. godine, Ombudsman je primio odgovor od MŽSPP-a, koje ga je obavestilo o preduzetim merama u okviru svojih nadležnosti, na osnovu pitanja koje je postavio ombudsman.

22. Ombudsman u godišnjem izveštaju za 2016., predstavio je probleme u vezi sa pitanjem izveštaja.

23. Dana 13. marta 2017. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku sazvanom od strane Komisije za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, na kom se raspravljalo o odluci Komisije za usvajanje novog zakona nazvanog “Zakon o Adeu”. Cilj Zakona je da uredi procedure za naknadu, eksproprijaciju i premeštanja stanovnika iz područja zone od posebnog ekonomskog interesa u skladu sa Odlukom br. 4/119, od 3. novembra 2004. godine i Odluke 02/57, od 13. marta 2009. godine. Stav Ombudsmana u vezi sa odlukom Komisije za “Zakon o Adeu” bio je sledeći: Sada već postoji osnovni zakon o eksproprijaciji. Donošenje novog zakona će oduzeti vreme i još više će razvlačiti ovo pitanje. Novi zakon ne može da bude u suprotnosti sa zakonom o eksproprijaciji. Ustav Republike Kosovo i Zakon o eksproprijaciji, predstavljaju dovoljnu osnovu za sprovođenje procesa naknade, eksproprijacije i preseljavanja stanovnika iz pomenutih područja”. Naročito moramo imati u vidu ustavnu obavezu koja proizilazi iz člana 53. Ustava Republike Kosovo, prema kome ljudska prava i osnovne slobode garantovane Ustavom, moraju se tumačiti u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda o ljudskim pravima. Ustav i Zakon o eksproprijaciji daju dovoljne odgovore u pravcu okončanja stalnih kršenja ljudskih prava. Komisija je već uradila svoj deo posla i nije u nadležnosti Komisije Skupštine da pronade rešenje, već je to u nadležnosti Vlade. Ombudsman je preporučio Komisiji: Da pozove premijera Republike Kosovo da preduzme mere, kako bi pitanje Ade uvrstio na dnevni red sednice Vlade; da se ovo pitanje pokrene u međuministarskoj komisiji o ljudskim pravima, kako bi se raspravljalo o merama koje je preduzela vlada u pogledu sprovođenja preporuka Institucije ombudsmana; da Vlada eventualno obavesti Skupštinu na plenarnoj sednici u vezi sa preduzetim merama u pogledu rešavanja problema.

24. Dana 14. marta 2017. godine, Ombudsman se obratio Komisiji za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova sa preporukama za rešavanje problema eksproprijacije/premeštanja stanovnika iz područja u zoni od posebnog ekonomskog interesa, upućeno Komisiji za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i

prostorno planiranje Skupštine Kosova, prema Odluci br. 4/119, od 3. novembra 2004. i Odluke 02/57, od 13. marta 2009. godine.

25. Dana 28. maja 2017. godine, Ombudsman sa saradnicima, u pratnji još jednog stručnjaka iz Hidrometeorološkog instituta Kosova, kao i funkcionerima opštine Obilić, posetili su selo Kruševac opštine Obilić, odnosno mesta hidrauličnih izlivanja iz Termoelektrane “Kosova A” i “Kosova B” u reci Sitnica. Poseta je realizovana kako bi se izbliza posmatralo ispuštanje industrijski zagađene vode, da se izmeri nivo Ph-a u ova dva mesta i da se preuzmu uzorci za detaljnu analizu nivoa zagađenja.

26. Dana 28. maja 2017. godine, Ombudsman je objavio saopštenje za medije preko koje je obavestio javnost o nalazima ispuštanja industrijski zagađene vode, odnosno mesta hidrauličnih izlivanja iz Termoelektrane “Kosova A” i “Kosova B” u reci Sitnica.

27. Dana 28. juna 2017. godine, Ombudsman se obratio putem pisma tadašnjem ministru za životnu sredinu, od koja je zatražio obaveštenja o rezultatima koji su proizašli iz analize uzoraka preuzetih 24. marta i 28. maja 2017. godine, i o radnjama koje je preduzelo Ministarstvo kao nadležni organ o ovom pitanju.

28. Ombudsman u godišnjem izveštaju za 2017. godinu, predstavio je probleme o pitanju iz izveštaja.

29. Dana 12. januara 2018. godine, Ombudsman se sastao sa tadašnjom ministarkom gđom Reshitaj, sa kojom je razgovarao o pitanjima pokrenutim u izveštaju.

30. Dana 30. januara 2018. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku Komisije za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, na kojem su učestvovali predstavnici institucija za zdravstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje. Na ovom sastanku se razgovaralo o uzročnicima alarmantnog zagađenja vazduha u periodu decembar 2017 - januar 2018. Ombudsman je izjavio da nadležne institucije ne sprovode zakon o zaštiti vazduha od zagađenja.

31. Dana 30. januara 2018. godine, Ombudsman se obratio pismom tadašnjem ministru MŽSPP-a, od koja je zatražio obaveštenja o rezultatima koji su proizašli iz analize uzoraka preuzetih 24. marta i 28. maja 2017. godine, i o radnjama koje je preduzelo Ministarstvo kao nadležni organ o ovom pitanju.

32. Dana 31. januara 2018. godine, Skupština Kosova je održala vanrednu sednicu o zagađenju vazduha u opštini Priština. Tokom dva dana, mnogi od poslanika su naglasili deo godišnjeg izveštaja gde se govorilo o zagađenju vazduha u opštini Prištine i Obilića.

33. Dana 4. aprila 2018. godine, Vlada Republike Kosovo je donela odluku br. 05/39, kojom je formirana nova tehnička radna grupa koja je imala za cilj razvoj Novog rudnika Energetske korporacije.

34. Dana 18. maja 2018. godine, Ombudsman je dobio odgovor od tadašnje ministarke MŽSPP-a.

35. Dana 4. jula 2018. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku Komisije za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije, gde je pokrenuo pitanje eksproprijacije imovine stanovnika iz područja Šipitule i Ade, smatrajući da su povređena ljudska prava i

osnovne slobode. Ombudsman je predstavio svoj stav da eksproprijacija mora biti zasnovana na zakonu.

36. Dana 15. avgusta 2018. godine, predstavnica Ombudsmana se sastala sa načelnikom Kompanije za upravljanje deponijom otpada na Kosovu, sa kojim su razgovarali o pitanju upravljanja deponijom u Mirašu.

37. Dana 7. novembra 2018. godine, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama o neuspehu nadležnih organa da ispune obaveze o upravljanju materijalima koji sadrže azbest unutar teritorije države. Izveštaj ima za cilj da privuče pažnju nadležnih organa, odnosno Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje (MŽSPP) i opština, o potrebi preduzimanja trenutnih preventivnih mera, kako bi se smanjio negativan efekat na životnu sredinu i zdravlje ljudi.

38. Dana 22. novembra 2018. godine, Ombudsman je organizovao okrugli sto „Sprečavanje i borba protiv problema u životnoj sredini“. Čiji je cilj bio da se raspravlja o razlozima odugovlačenja predmeta koji se odnose na životnu sredinu u Tužilaštvu i Sudu. Iz rasprave je shvaćeno da ni tužilački a ni sudski sistem ne raspolažu statistikama o ovim slučajevima, nikada se nije raspravljalo o ovim slučajevima, i da se zločini koje se vrše protiv životne sredine uglavnom se odnose na slučajeve koji se odnose na zloupotrebu službenog položaja, i da je broj slučajeva vezanih za životnu sredinu mali.

39. Pitanje kršenja prava i sloboda građana u ovim područjima je pokrenuto kao stalna zabrinutost od strane Ombudsmana i njegovih predstavnika na sastancima koji su održani u Skupštini Kosova, drugim odgovornim institucijama, u aktivnostima i medijima.

Ustavna i zakonska osnova, kao i međunarodni instrumenti

40. Ustav Republike Kosovo, član 52 [Odgovornost za životnu sredinu] garantuje svakom građaninu pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, dodeljujući svakom odgovornost, ne isključujući ni institucije a ni javna preduzeća. „Priroda i biodiverzitet, životna sredina i nacionalno nasleđe su obaveza svakog lica”.

41. Ombudsman tokom analize ovog slučaja koji je vezan za životnu sredinu, smatra da navedeno pitanje koje se odnosi na pravo za bezbednu i zdravu životnu sredinu, utiče na pravo na život², pravo na privatnost³ i porodicu, pravo na pravično i nepristrasno suđenje, pravo na pravna sredstva, pravo pristupa javnim dokumentima, pravo na imovinu i dostojanstvo građana.

42. Član 23 [Ljudsko dostojanstvo]: „Ljudsko dostojanstvo je neosporivo i predstavlja osnov svih ljudskih prava i osnovnih sloboda“.

43. Član 24 [Jednakost pred zakonom] „1. Pred zakonom su svi jednaki. Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije”.

44. Član 3. stav 2 [Jednakost pred zakonom]: „Sprovođenje javne vlasti u Republici Kosovo se zasniva na načelu jednakosti svih građana pred zakonom i poštovanju međunarodno

² Kushtetuta e Republikës së Kosovës, Neni 25 [E Drejta për Jetën].

³ Neni 36, [E Drejta e Privatësisë],

priznatih prava i osnovnih sloboda, kao i zaštiti prava i učešća svih zajednica i njihovih pripadnika“.

45. Član 25 [Pravo na život]: *„1. Svako lice ima pravo na život“.*

46. Član 31 [Pravo na pravično i nepristrasno suđenje].

47. Član 32 [Pravo na pravna sredstva]: *„Svako lice ima pravo da koristi pravna sredstva na sudske i administrativne odluke, koje uskraćuju njena/njegova prava ili interese, na zakonom propisan način“.*

48. Član 35 [Sloboda kretanja]: *„1. Državljeni Republike Kosovo i stranci koji su zakoniti stanovnici Kosova, imaju pravo na slobodno kretanje i izbor stanovanja u Republici Kosovo...“.*

49. Član 36 [Pravo na privatnost]: *„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, nepovredivost stana i tajnost pisama, telefona i drugih sredstava komunikacije“.*

50. Član 41 [Pravo na pristup javnim dokumentima]: *„1. Svako lice uživa pravo pristupa javnim dokumentima“.*

51. Član 46 [Zaštita imovine]: *„1. Garantuje se pravo na imovinu. 2. Korišćenje imovine je regulisano zakonom, u skladu sa javnim interesom. 3. Niko se ne može arbitrarno lišiti lične imovine. Republika Kosovo ili javne vlasti Republike Kosovo mogu izvršiti eksproprijaciju imovine ako je ista u skladu sa zakonom, ako je neophodna ili adekvatna za postizanje javnih ciljeva ili podržavanje javnog interesa, a za koju se vrši neposredna adekvatna kompenzacija licu ili licima, imovina kojih se ekspropriše“.*

52. Član 53 [Tumačenje odredbi o ljudskim pravima]: *„Osnovna prava i slobode zagantovana ovim Ustavom se tumače u saglasnosti sa sudskom odlukom Evropskog suda za ljudska prava“.*

53. Član 54 [Sudska zaštita prava]: *„Svako ima pravo na sudsku zaštitu u slučaju kršenja ili uskraćivanja nekog prava koje je garantovano ovim Ustavom ili zakonom, kao i pravo na efikasne pravne mere ukoliko se utvrdi da je pravo prekršeno“.*

54. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, (u nastavku teksta *Konvencija*), član 2 [Pravo na život].

55. Član 6. Konvencije [Pravo na pravično suđenje]: *„Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona...“.*

56. Član 8. Konvencije [Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života]: *„Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske...“.*

57. Član 10. Konvencije [Sloboda izražavanja]: *„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice“;*

58. Član 13. Konvencije [Pravo na delotvorni pravni lek]: „Svako kome su povređena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu“.

59. Član 1. Protokol 1. Konvencije [Zaštita imovine]: „Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom...“.

60. Član 2. Protokol 4. Konvencije [Sloboda kretanja]: „Svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta“.

Zona od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa“

61. Ombudsman kao glavni problem navodi pitanje stalnog kršenja ljudskih prava stanovnika zone od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa“.

62. Vlada Kosova, 3. novembra 2004. godine putem Odluke br. 4/119, je proglasila zemljište sela Ade, Sibovac, Leskovčić i Crkvena Vodica opštine Obilić, kao zone od posebnog interesa. Odluka je u članu II obavezala Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje (MŽSPP) i Skupštinu Opštine Obilić da zaustave novu gradnju u nadogradnju.

63. Dana 13. marta 2009. godine, Vlada Kosova je donela drugu Odluku br. 02/57, putem koje je proglasila zonu od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa“, sa površinom od 143,254 km² koja je obuhvatila katastarske zone Obilića, Kosovo Polja, Vučitna i Glogovca.

64. Proces preseljavanja i eksproprijacije pojedinih naselja u selu Ade praćen je nedostatkom informacija, što je dovelo do toga da građanima ne bude jasan proces eksproprijacije. Područje koje je namenjeno za preseljavanje stanovništva, nazvano Novo Ade, nikada nije kompletirana infrastrukturom za stanovanje, koja bi obezbedila i garantovala stanovnicima dostojanstvene i kvalitetne uslove života.

65. Novi ilegalni objekti su nastavili da se grade u selu Ade, a takođe, neometano, ubrzanim koracima i u Šipituli⁴. Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja, a takođe i opština Obilić, nisu uspeli da izvrše svoje zakonske nadležnosti da kontrolišu i zaustave gradnju u zonama od posebnog interesa.

66. Institucija ombudsmana (IO) je neprekidno primala žalbe od građana koji žive u zoni od posebnog interesa, sa tvrdnjom da su njihova prava i slobode ugrožene nakon proglašenja njihovih naselja zonama od posebnog interesa. Priroda žalbi je različita, kao što su: oštećenje imovine, ne eksproprijacija, zabrana izgradnje, problemi sa bukom, uticaj kopa na zdravlje stanovnika, socijalni problemi itd.

67. Na osnovu istraživanja sprovedenih na terenu i drugih informacija dobijenih iz različitih izvora, primećuje se da je aktivnost kopa otežavala živote stanovnika u selima Ade i Šipitula. Iako je stanje životne sredine daleko od poželjnih standarda, a stope zagađenja, prema

⁴ Odluka Vlade Kosova br. 4/119, 3. novembar 2004. godine, član II, obavezala je Ministarstvo za životnu sredinu i prostorno planiranje (MŽSPP) i Skupštinu opštine Obilić da zaustave novu gradnju i nadogradnju.

postojećim izveštajima, često prelaze granice utvrđene lokalnim zakonodavstvom, sa mogućnošću da negativno utiču na zdravlje građana, uprkos pozitivnim obavezama države, raseljavanje, eksproprijacija ili pomeranje stanovništva iz ovih oblasti, kao proporcionalna i efektivna mera za rešavanje ovog pitanja, od 2004. godine, još nije završena.

68. Dok se stanovnici neprekidno suočavaju i nastavljaju da žive zabrinuti zbog mogućih klizišta, oštećenja imovine, zagađenja vazduha, vode i zemljišta, buke i vibracija usled rada teške mašinerije, nadležni organi su nastavili da čute, ne pokušavajući da pronađu rešenje za nejasnu situaciju, bez ikakvog poboljšanja, već sa tendencijom pogoršanja.

69. Osim negativnog uticaja na životnu sredinu, nerešavanje situacije efektivnim merama je negativno uticalo na ekonomsku dobrobit stanovnika. IO primećuje da je, neuspeh države i operatera da ulože ili da dovoljno ulože, u srazmeri sa štetom prouzrokovanom životnoj sredini i nasleđenoj infrastrukturi u dotičnim oblastima, stvorio nesigurnu životnu sredinu za život i zdravlje građana.

70. Iz istraživanja i analiza sprovedenih u IO-u, je utvrđeno da su građani ovih oblasti ostavljeni u *Limbo* situaciji, jer država nije uspela da ispuni svoju pozitivnu obavezu, utvrđenu Ustavom i zakonima, prema građanima da poštuju njihova prava, pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, pravo na život, privatnost i uživanje doma/imovine itd, pa čak i slobodu kretanja.

71. Institucija ombudsmana smatra da su dotični stanovnici postavljeni u neravnopravan položaj sa drugim stanovnicima Kosova. Država, ne pokušavajući da pronađe konkretna rešenja za dotične stanovnike, nije uspela da ispuni zakonsku obavezu, da uskladi ekonomski razvoj i socijalnu zaštitu sa osnovnim načelima zaštite životne sredine u skladu sa konceptom održivog razvoja⁵.

72. Iako je jedan od tri načela putem kojih se ostvaruju prava životne sredine, načelo učešća javnosti u donošenju odluka, predviđeno Arhuskom konvencijom, kao i pravo predviđeno Ustavom, je u ovom procesu praćeno poteškoćama.

73. Zabrinutost Ombudsmana je planiranje preseljavanja stanovnika⁶, putem dokumenata koji nemaju pravnu snagu. Dokument pod nazivom Okvir politika za preseljavanje Republike Kosovo za Polje novog kopa, definiše politike Vlade Republike Kosovo u vezi sa raseljavanjem stanovništva koje bi trebalo da se premesti zbog razvoja važnih infrastrukturnih i rudarskih aktivnosti, za koje su neophodne za sticanje nepokretne imovine, je dokument koji, iako detaljno, predviđa način raseljavanja stanovništva, nema pravnu snagu.

⁵Zakon br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine, član 1, „Ovim zakonom se usklađuje privredni razvoj i socijalno staranje sa osnovnim načelima o zaštiti životne sredine prema konceptu održivog razvoja”.

⁶PROSTORNI PLAN Kosova 2010–2020+ Zona od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa”, „Naselja sa vrućim tačkama - koje su poželjna da se podlegnu procesu raseljavanja. U ovoj grupi se bavimo naseljima koja se nalaze unutar trougla degradirajućeg uticaja (između vrućih tačaka), koji su direktno pod uticajem postrojenja za proizvodnju električne energije, deponije pepela i spoljnog slaganja, kao i unapređenje rudarskog razvoja i regionalnih deponija otpada i podvlači sledeće: Kruševac (ili Dardhishtë, sa oko 6.6 km² i 2.210 stanovnika) – opština Obilić, Crkvena Vodica (ili Palaj, sa oko 7.1 km² i 1.150 stanovnika) – opština Obilić i naselje Beriševo u Donjem Grabovcu – opština Kosovo Polje”.

74. Na sastanku održanom 4. jula 2018. godine, u Komisiji za ljudska prava, rodnu ravnopravnost, nestala lica i peticije Skupštine Kosova, Ombudsman je pokrenuo pitanje eksproprijacije imovine stanovnika Šipitule i Ada, procenjujući da je bilo kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Na sastanku nije uspeo da dobije odgovor od ministra Ministarstva energetike, koji su članovi radne grupe izabrani na osnovu Odluke br. 05/39, od 4. aprila 2018. godine, Vlade Republike Kosovo, koja je imala za cilj razvoj novog kopa energetske korporacije. Prema Ombudsmanu, svaka odluka za rešavanje pitanja raseljavanja ili eksproprijacije, kako bi bila efikasna, treba da se zasniva isključivo na zakonu.

Zagađenje vazduha

75. Uprkos neprekidnim žalbama građana što se tiče problema zagađenja vazduha u opštini Obilić i obližnjim opštinama, posebno u vezi sa ispuštanjima iz KEK-a, tokom određenih perioda dana i određenim danima, nadležni organi, uprkos obavezi predviđenom Zakonom br. 03/L-160 o zaštiti vazduha od zagađenja⁷, nisu uspeali da obezbede kvalitetan nadzor, koji bi pružio pouzdane i ubedljive informacije o stanju vazduha.

76. Na osnovu informacija direktora AZŽSK-a, skupštinske Komisije za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje, na sastanku dana 13. novembra 2018. godine, je shvaćeno da je energetika glavni zagađivač.

77. Prema izveštaju o stanju životne sredine AZŽSK-a iz 2016. godine, opština Obilić se razlikuje od drugih mesta sa 90 dana prekoračenja MDV-a u godini, od naglašenog zagađenja prašinom u obliku PM10 i PM2.5⁸. Primećuje se da su prema procenama emisija u elektranama „Kosovo A” i „Kosovo B” za 2015. godinu, zabeležena prekoračenja emisije prašine u mg/Nm³, prekoračenja emisija SO₂ u mg/Nm³⁹, i emisija NO_x u mg/Nm³¹⁰, tokom čitave godine.

78. Na osnovu informacija dobijenih od MŽSPP, metodologija nadzora kvaliteta vazduha razlikuje se između Hidrometeorološkog instituta Kosova (HMIK) i KEK-a. HMIK sprovodi neprekidan nadzor kvaliteta vazduha u 3 stanice (Obilić, Kruševac i Crkvena Vodica), dok

⁷Zakon br. 03/L-160 o zaštiti vazduha od zagađenja, član 33, Nadzor „I. Nadzor kvaliteta vazduha se sprovodi od Ministarstva koje obezbeđuje stalni nadzor kvaliteta vazduha i uticaj na životnu sredinu i zdravlje stanovništva”.

⁸<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs313/en/>, PM utiče na više ljudi nego bilo koji drugi zagađivač. Glavne komponente PM-a su sulfati, nitrati, amonijak, natrijum hlorid, crni ugljenik, mineralni prah i voda. Sastoji se od složene mešavine čvrstih i tečnih čestica organskih i neorganskih supstanci suspendovanih u vazduhu. Najštetnije čestice po zdravlje su one sa prečnikom od 10 mikrona ili manje, (\leq PM10), koje mogu prodrati duboko u pluća. Hronična izloženost česticama doprinosi opasnosti od razvoja kardiovaskularnih i disajnih bolesti, kao i od raka pluća.

⁹<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs313/en/>, SO₂ može da utiče na disajni sistem i funkcije pluća i izazove iritaciju očiju. Upala disajnih puteva uzrokuje kašalj, izlučivanje sluzi, pogoršanje astme, hronični bronhitis i čini ljude podložnijim infekcijama disajnih puteva. Postoje hospitalizacije zbog srčanih bolesti i povećane smrtnosti u danima sa najvišim nivoima SO₂. Kada se SO₂ kombinuje sa vodom, formira se sumporna kiselina; ovo je glavna komponenta kiselih kiša koja je uzrok ogoljavanja šuma.

¹⁰<http://www.icopal-noxite.co.uk/nox-problem/nox-pollution.asp>, NO_x uglavnom utiče na disajne puteve koji uzrokujući upalu disajnih puteva. Dugotrajna izloženost može smanjiti funkciju pluća, povećati opasnost po disajne puteve i povećati sklonost prema alergenima. NO_x takođe doprinosi stvaranju čestica (PM) i prizemnog ozona, koji zajedno izazivaju negativne zdravstvene posledice.

KEK ima delimičan sistem nadzora kvaliteta vazduha za DPU (Divizija za proizvodnju uglja). Nadzor sprovodi Institut INKOS¹¹. Ne postoji neprekidno merenje NOx-a.

79. Nadzor sproveden od operatera se vrši putem neodgovarajuće metodologije i nije u skladu sa zahtevima nacionalnog i međunarodnog zakonodavstva¹². Nikada nije registrovan slučaj kada je dostignut prag alarma¹³, utvrđeno prekoračenje ili loš kvalitet vazduha. Čak ni nadležni organi, uprkos zakonskoj obavezi¹⁴, nisu preduzeli nikakve mere predostrožnosti, kako bi obavestili odgovarajuće lokalne organe i javnost.

80. Ombudsman nalazi da je ESLjP u predmetu *Guerra i drugi protiv Italije* procenio da zagađenje životne sredine može uticati na dobrobit pojedinaca i na taj način sprečiti uživanje u domu, što negativno utiče na privatni i porodični život.

81. Prema informacijama dobijenim od MŽSPP-a, predmeti pokrenuti u sudu protiv zagađivača životne sredine, nakon utvrđenih povreda od strane inspektorata Ministarstva, su zastareli od strane sudova.

82. Upoređivanjem dobijenih odgovora putem odgovora MŽSPP-a, u vezi sa pitanjem Ombudsmana „Da li je operater neprekidno podnosio izveštaje o ispuštanju emisija”, on primećuje pokušaj izbegavanja odgovora, dobijajući odgovor koji nije konkretan: „*Operator je obavezan da vrši mesečni nadzor i izveštavanje o ispuštanju emisija*”.

83. Dok je na pitanje Ombudsmana „Da li imate izveštaje koje je operater dostavio u poslednje 3 godine. Ukoliko da, molimo Vas da nam pošaljete”, Ombudsman je dobio odgovor: „*AZŽSK poseduje sve izveštaje podnete od operatera u elektronskom i štampanom obliku*”, ali izveštaji nisu dostavljeni Ombudsmanu.

84. U vezi sa pitanjem „Da li je postojao slučaj kada operater nije podneo izveštaje?”. Ombudsman je dobio odgovor: „*Od 2013. do 2015. godine nema mesečnog izveštaja KEK-a koji nedostaje*”. Ombudsman, osim što je utvrdio da je ispitanik zanemario mandat i ovlašćenja Ombudsmana, zaboravljaajući da nije 2015, već 2016. godina. Međutim, Ombudsman je u poslednjim trenucima pre kraja shvatio da nije dobio tačan odgovor od MŽSPP-a, pošto je izvršni direktor AZŽSK-a javno izjavio u emisiji „Puls” KTV-a: „Mi smo kao agencija podneli krivične prijave protiv KEK-a zbog ne izveštavanja o zagađenju”. G. Morina je u emisiji takođe prikazao i dokument koji to dokazuje.

85. Dana 30. januara 2018. godine, Ombudsman je učestvovao na sastanku Komisije za poljoprivredu, šumarstvo, ruralni razvoj, životnu sredinu i prostorno planiranje Skupštine Kosova, na kojem su prisustvovali predstavnici institucija za zdravstvo, životnu sredinu i prostorno okruženje. Na ovom sastanku se razgovaralo o uzrocima alarmantnog zagađenja vazduha u periodu od decembra 2017. do januara 2018. godine. Ombudsman je pred prisutnima zatražio razlog zašto nijedna od mera predviđena članom 24. Zakona br. 03/L-160

¹¹Informacija dobijena u odgovoru MŽSPP-a, na zahtev ombudsmana od 3. oktobra 2016. godine,

¹²Na istom mestu.

¹³Zakon br. 03/L-160 o zaštiti vazduha od zagađenja, član 2. stav 1.23, Prag alarma - nivo preko kojeg postoji opasnost po zdravlje ljudi od kratkog izlaganja zagađenju, za koje se trebaju preduzeti hitne mere;

¹⁴Na istom mestu, član 24. stav 1, „Kada se prevaziđe prag alarma i utvrdi loš kvalitet vazduha, Ministarstvo utvrđuje mere predostrožnosti i o tome obaveštava Vladu, odgovarajuće lokalne organe i javnost”.

o zaštiti vazduha od zagađenja, za prekoračenje praga alarma i lošeg kvaliteta vazduha nije primenjena. On je takođe izrazio zabrinutost zbog toga što se odredbe o izricanju obaveznih novčanih kazni, predviđene zakonom, ne primenjuju.

86. Dana 1. februara 2018. godine, nakon dvodnevne sednice u vezi sa zagađenjem vazduha, Skupština Kosova je usvojila rezoluciju protiv zagađenja vazduha, koja se sastoji od 19 tačaka¹⁵. Imajući u vidu da 11 meseci kasnije, stanje vazduha ostaje takoreći isto, sa opasnošću po život i zdravlje građana¹⁶, primećuje se da je rezolucija neefikasno pravno sredstvo.

87. Ombudsman nalazi da je sud u predmetima *Öneryıldız protiv Turske*, stav 93. i *Budayeva i drugi protiv Rusije*, stav 140, naglasio da slučajevi koji se posebne bave opasnim delatnostima, kada su javni organi u potpunosti svesni o mogućim posledicama, a ne izvršavaju svoju odgovornosti da izbegnu opasnosti, ne preduzimajući potrebne i dovoljne mere kako bi se izbegli rizici koji mogu prouzrokovati gubitak života i kršenje člana 2. EKLJP, zahteva se da lica odgovorna za životnu opasnost budu optužena za krivično delo ili da budu krivično gonjena.

88. Izražavajući skepticizam u pogledu relevantnosti i kvaliteta gore navedenih podataka i uzimajući u obzir da se nadzor sproveden od strane operatera, sprovodi putem neodgovarajuće metodologije, a ne u skladu sa zahtevima predviđenim domaćim i međunarodnim zakonodavstvom i iznad svega, podataka koji se dobijaju od strane operatera, koje ne kontroliše država i vrši se od strane institucije koja ne poseduje licencu¹⁷, Ombudsman nalazi da Ministarstvo nije uspelo da obezbedi siguran sistem za nadzor aktivnosti operatera, posebno emisija, koje mogu imati elemente koji predstavljaju opasnost po život stanovnika.

Zagađenje vode

89. Prema informacijama koje IO ima, zagađenje reke Sitnice se nastavlja, posebno u blizini zona od interesa od ispuštanja u njenom srednjem toku, od urbanih ispuštanja, a takođe i od tečnosti termoelektrane i kopa KEK-a, koji se direktno ispuštaju, bez odgovarajućeg tretmana, kao i vodenih tokova sa deponije pepela. Pored ovoga, reke dobijaju velike količine organske materije, jer ne postoji nikakav ili je veoma mali tretman otpadnih voda¹⁸.

90. Najveći korisnici površinskih voda su TE -Kosovo A i B, koji takođe koriste reku Lab. Uprkos važnosti zaštite voda, Ombudsman je primetio da nema dovoljno analiza i informacija o tretmanu ispuštanja voda¹⁹.

¹⁵<https://www.koha.net/arberi/72950/kuvendi-miraton-rezoluten-per-ndotjen-e-ajrit/>

¹⁶Prema merenjima američkog konzulata od 20. decembra 2018. godine, PM2.5, 338.

¹⁷Informacija dobijena od strane predstavnika opštine Obilić, na sastanku od 4. oktobra 2016. godine.

¹⁸PROSTORNI PLAN Kosova 2010–2020+ Zone od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa”.

¹⁹PROSTORNI PLAN Kosova 2010–2020+ Zone od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa” i informacije dobijene od predstavnika MŽSPP-a, opštine Obilić i rukovodstva KEK-a. Od dana 3. i 4. oktobra 2016. godine.

91. Uprkos nastalom stanju i veličini površine koju zauzima KEK, primećuje se da načelo *zagađivač plaća i korisnik plaća* ne primenjuje. Operater ne plaća korišćenje voda i njihovo ispuštanje²⁰.

92. Dana 28. maja 2017. godine, Ombudsman sa saradnicima, u pratnji stručnjaka Hidrometeorološkog instituta Kosova, kao i zvaničnici opštine Obilić, su posetili selo Kruševac u opštini Obilić, odnosno tačke hidrauličnih izliva iz Termoelektrana Kosovo A i Kosovo B u reku Sitnica. Poseta je izvršena kako bi se izbliza videlo ispuštanje voda sa industrijskim zagađenjem, izvršilo merenje nivoa Ph na ove dve tačke i izvršilo uzimanje uzoraka kako bi se detaljnije analizirao nivo zagađenja.

93. Iako je Ombudsman neprekidno zahtevao odgovor o tome koje su mere poduzete u vezi sa pitanjem, MŽSPP kao nadležni organ nikada nije detaljno informisao Ombudsmana u vezi sa tim pitanjem.

Zagađenje zemljišta

94. Pravo građana na bezbednu i zdravu životnu sredinu na dotičnoj teritoriji je ograničeno zagađenjem i degradacijom zemljišta. Postoji zagađenost zemljišta u zoni bivših industrijskih energetskih objekata, na mestu u blizini TE Kosovo A, odlaganje toksičnog otpada proizvodnje (fenolni otpad), odlaganje pepela TE Kosovo A, kao i otpad od starih podzemnih rudarskih radova. Glavni potencijalni identifikovani izvori zagađenja zemljišta i podzemnih voda su: izlivanja uljanih supstanci i drugih hemijskih materijala, posebno na mestima ranijih postrojenja za gasifikaciju i azotnih postrojenja; kiselih kiša, aerosoli i suspendovanih čestica iz termoelektrana, aktivnosti iskopavanja i deponije pepela (ranije su postojala i naslage zagađivača iz starih postrojenja za gasifikaciju i azotnih postrojenja); ranije i trenutno odlaganje otpada na deponiji pepela, posebno na deponiji pepela Kosova A i u starom rudniku (regionalna sanitarna deponija); i ispuštanje netretiranih industrijskih i otpadnih voda²¹.

95. Prema izveštaju Hidrometeorološkog instituta Kosova od 12. aprila 2014. godine, izrađenog na osnovu zahteva Ombudsmana, da izvrši inspekciju imovine porodice Kutllovci u Kruševcu, na osnovu fizičko-hemijske analize tekuće vode sa deponije pepela KEK-TEA i podzemnih voda, od analize vode koja je uzeta iz ispusnog kanala sa deponije TEA do železničkog mosta, prisustvo fenola na nivou od 0,345 mg/L prevazilazi vrednosti svih kategorija navedenih u AU 13/2008, dok su prema izveštaju vrednosti nitritnih jona veoma nepoželjne. Iz analize vode koja je uzeta iz ispusnog kanala sa deponije TEA do mosta u naselju Đigolevo, zabeležena vrednost fenola je 0.680, a takođe su i nitritni joni su zabeležili visoku vrednost²².

96. Prema Inspektoratu MŽSPP-a, iako je u vezi sa prekoračenim vrednosti pokrenut postupak pred Opštinskim sudom za prekršaje, prema njihovim informacijama, predmet je zastareo.

²⁰Zakon br. 04/L-147 o vodama Kosova, član 85, Finansijski izvori „1. Finansijska sredstva za administraciju, upravljanje i razvoj voda se obezbeđuju od, 1.1. uplate za korišćenje voda; 1.2. uplata za ispuštanje voda;

²¹PROSTORNI PLAN Kosova 2010–2020+ Zone od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa”.

²²Žalba br. 177/2013, Hetem Kutllovci protiv MŽSPP-a.

97. Pošto se osnovna ljudska prava i slobode, garantovana Ustavom, tumače u skladu sa odlukama Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)²³, Ombudsman nalazi da je sud u predmetu *Tătar protiv Rumunije* navodi da država treba da obezbedi zaštitu građana regulisanjem ovlašćenja za postavljanje, rad i bezbedan nadzor industrijskih aktivnosti, posebno aktivnosti koje predstavljaju opasnost po životnu sredinu i ljudsko zdravlje.

Buka

98. Jedna od neprekidnih žalbi stanovnika u dotičnim zonama je kršenje prava na privatnost i pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu od buke i vibracija. Na nekim mestima TE-a, nivoi buke ponekad prelaze 85 dB. U blizini mašine za slaganje pepela, postoje brojni izvori buke koji utiču na kvalitet života ljudi koji žive u okolnim selima. Registrovani izvori buke su: bageri, transportna sredstva (vozila i transportne trake lignita/pepela), radna buka termoelektrana Kosovo A i B, rad lokomotiva KEK-a. Emisije buke iz termoelektrana uglavnom dolaze od transportnih traka, opreme za drobljenje, kazana, turbina, generatora, ventilatora, kompresora, mnogih pumpi, rashladnih tornjeva i dimnjaka. U raznim zonama oko postrojenja blokova termoelektrana, nivo buke može biti veći od 85 dB (decibela).

99. Uprkos brojnim žalbama građana na buku i vibracije oslobođene od strane operatera, Ombudsman primećuje da država nije uspela da pronađe efikasno rešenje koje bi bilo proporcionalno sredstvo za uravnoteženje interesa između stanovnika i industrije. ESLJP, u predmetu *Mileva i drugi protiv Bugarske* je utvrdio kršenje člana 8. Konvencije, jer država nije uspela da reši ovo pitanje sa dužnom pažnjom i da tako izvrši pozitivnu obavezu kako bi obezbedila poštovanje privatnosti, doma i porodice. Policija i opštinski organi nisu uspeali da preduzmu mere za zaštitu dobrobiti građana.

100. Situacija je otežana zbog nesprovođenja Zakona o zaštiti od buke. Iako se već godinama uočavaju problemi sa sprovođenjem postojećeg zakonodavstva, još nije usvojen nacrt zakona kojim se uređuje pitanje buke.

101. Kao rezultat neuspeha nadležnih organa za praćenje nivoa buke²⁴ i da upravljaju situacijama u slučaju žalbe stanovnika, stanovnici su primorani da samostalno pokrenu sudske postupke²⁵. Međutim, uprkos uticaju zagađenja na ljudsko zdravlje, Ombudsman primećuje da sud nije uspeo da prosledi predmet u skladu sa razumnim rokovima. Čak i nakon intervencije IO-a u vezi važnosti obrade predmeta u skladu sa rokovima navedenim u članu 6. Konvencije, Ombudsman je obavešten od suda da će predmet biti razmatran prema redosledu, bez obzira na prirodu predmeta. Slučaj praćen od strane Ombudsmana, pokrenut septembra 2013. godine, pod brojem C.2193/13, u vezi sa bukom i vibracijama, još uvek nije završen u Osnovnom sudu u Prištini.

102. Ombudsman vidi nedostatak kvalitetnog nadzora kao direktnu mešanje sa ljudskim pravima. Predmet *Borisievicz protiv Poljske* je proglašen neprihvatljiv od strane suda prema

²³Ustav Republike Kosovo, član 53, [tumačenjeodredbi za ljudska prava]

²⁴PROSTORNI PLAN 2010 - 2020+ Područje posebnog ekonomskog interesa "Područje novog iskopa", *Istorijski, nema podataka iz praćenja nivoa buke u blizini zgrada i opreme, iako nivo buke, kako za zaposlene tako i za stanovništvo unutar energetske zone, smatra se ključnim aspektom koji se mora rešavati u okviru standarda EU-a i najboljih praksi.*

²⁵Žalba 110/2015, Maliq Berisha i drugi protiv Osnovnog suda u Prištini.

članu 8. Konvencije, jer nije se moglo potvrditi da dozvoljeni nivo buke nije dostigao prag prema slučajevima životne sredine, jer stranka nikada nije dostavila izveštaje o nadzoru buke, ni dokumente i medicinske izveštaje koji bi dokazali uticaj buke na njeno zdravlje i porodicu. Međutim, sud je utvrdio kao prekršaj povredu prava podnosioca zahteva na pravično suđenje u razumnom roku prema članu 6.1. (Pravo na pravično suđenje u razumnom roku), jer je postupak još uvek bio u toku pred domaćim upravnim sudom.

Deponije, upravljanje otpadom

103. Zakon br. 02/L-30 o otpadu, daje ovlašćenje Ministarstvu i opštini da upravljaju otpadom, dok Zakon o lokalnoj samoupravi upravljanje otpadom ostavlja kao sopstvenu i isključivu nadležnost opštine. Ombudsman je, tokom posete na terenu, primetio da čitav dotični prostor je pokriven gomilama otpada različitih vrsta, postavljenih u blizini stambenih zona i poljoprivrednih zemljišta. Prema informacijama dobijenim od MŽSPP-a, u opštini Obilić je, u 2016. godini, identifikovano još 55 ilegalnih deponija.

104. U zoni blizu Prištine (Dragodan) oko deponije jalovine kao i deponije pepela u blizini Kosova A, pronađene su mnoge ilegalne deponije ovog otpada: građevinski otpad, drugi otpad iz termoelektrane, stare gumene trake, otpadni metal itd.²⁶. Zapadno od deponije pepela, oko 200 metara od sela Kruševac, korišćena je ranija jama za ventilaciju za odlaganje otpada katrana i fenola. Ova ista praksa se vrši i u drugim ranijim podzemnim rudnicima. Pored toga, otvorene deponije nemaju odgovarajuće pokrivanje ili drugu opremu za zaštitu zemljišta i ne postoje mere za smanjenje uticaja kako bi se izbeglo zagađenje vode izliva od obilnih kiša i oluja.

105. Tokom 2018. godine održana je dobrovoljna akcija za prikupljanje otpada, koja iako je poboljšala stanje, ne može biti efikasno sredstvo koje će poboljšati stanje.

Deponija sanitarnog otpada „Mirash”

106. IO već godinama prati problem upravljanja deponije sanitarnog otpada u Mirashu²⁷. Uprkos obavezama koje proizilaze iz Zakona br. 02/L-30 o otpadu, koji predviđa pravilno upravljanje otpadom, stvaranje uslova za sprečavanje i smanjenje proizvodnje otpada i njihove opasnosti, samo u cilju zaštite zdravlja ljudi i okoline, deponija nastavlja da radi sa problemima.

107. Otpaci 7 opština, opštine Priština, Glogovac, Podujevo, Gračanica, Obilić i Kosovo Polje se odlažu u deponiju Mirash. Deponiju i dalje prate sledeći problemi: rasuti otpad koji se širi bez smetnje u vazduh od nepravilnog pokrivanja, ispuštanje gasova i stalnog smrada zbog njihovog odlaganja i nepravilnog upravljanja otpadom, posebno onih organskih, nefunkcionalna drenaža i ispuštanje gasova koji predstavljaju trajnu opasnost od požara, neupravljanje metanom, ne recikliranje otpada, pomešanje sa inertnim otpadom, posebnim i opasnim otpadom, azbestom, medicinskim i organskim otpadom. Dok odlaganje uglja pokraj

²⁶PROSTORNI PLAN 2010 - 2020+ Zona od posebnog ekonomskog interesa "Polje novog kopa", geo-hemijska analiza je obuhvatila analizu uzoraka zemljišta uzetih na različitim dubinama (od 0.50 do 80. metara) u 11 novih bušotina za određivanje pH vrednosti, kalcijuma, magnezijuma, kalijuma, natrijuma i metala.

²⁷Regionalna sanitarna deponija otpada u Mirašu je odgovornost KUDK-a i upravlja se od KUDK-a.

deponije predstavlja posebnu i trajnu opasnost od sagorevanja i opasnost po život i bezbednost građana.

108. Imajući u vidu da 40% otpada koji se odlaže na deponiji je organski otpad, a tamo se odlaže i neobrađeni medicinski otpad, a neobrađene vode cure sa deponije u reci Sitnica i u podzemnim vodama zbog nedostatka funkcionalnog sistema drenaže, predstavlja ozbiljnu pretnju za zagađenje vode u zemlji. Sistem pumpi ne radi još od 2007. godine.

109. Prema informacijama dobijenim od MŽSPP-a, AZŽSK je, od stalnog nadzora sanitarne deponije u Mirašu, pronašla da se ova deponija ne upravlja u skladu sa zakonima i propisima koji uređuju dotičnu oblast. „*Nepravilnosti u upravljanju deponijom uticale su tako da polovina deponije bude uvek napunjena vodom, ne pokrivanje zemljom površina ispunjene otpadom uticala je tako da smrdi i često je mesto mnogih pasa lutilica, glodara i živine kao nosilaca bolesti u lancu ekološkog sistema*²⁸”. Prema informacijama dobijenim od inspektorata MŽSPP-a, inspektorat je stalno pokretao sudske postupke zbog lošeg upravljanja deponijom zbog kršenja zakona, a uprkos šteti koja je učinjena životnoj sredini, predmeti u sudu/ovima su zastareli²⁹.

110. Na osnovu dugog praćenja procesuiranja predmeta koji se odnose na životnu sredinu u tužilaštvu i sudovima, kako od pojedinaca tako i od nadležnih organa, Ombudsman procenjuje da dotični postupci nemaju efikasne pravne lekove, koje bi uticali na poboljšanje situacije, jer se dotični predmeti ne razmatraju sa prioritetom, zastarevaju i odbijaju se. U vezi sa pitanjem procesuiranja predmeta tužilaštvima i sudovima, Ombudsman, dana 22. novembra 2018. godine, gde su prisustvovali predstavnici tužilaštava, sudova, predstavnici nadležnih organa sa centralnog i lokalnog nivoa.

111. Dok, prema zvaničnicima opštine Obilić, uprkos stanju deponije oni nikada nisu pokrenuli slučaj u pravosuđu, jer smatraju da nisu ovlašćeni da ova pitanja budu prosleđena sudu³⁰, iako deponija se nalazi u njihovoj opštini, Ombudsman skreće pažnju na član 5 (a) Zakona br. 03/L- o lokalnoj samoupravi, koji definiše pravni status opštine gde Opština je pravno lice koje ima nadležnost da tuži, dok član 17. Zakona precizira da sopstvena i ekskluzivna nadležnost što se tiče lokalnog interesa je i (e) zaštita lokalne životne sredine i (f) upravljanje otpadom.

112. Ombudsman primećuje da se još nastavlja neklasifikovano odlaganje otpada. Tokom posete deponiji u Mirašu, povodom snimanja emisije Život na Kosovu, Ombudsman je bio svedok pokušaja odlaganja inertnog /građevinskog otpada.

113. Štaviše, na osnovu istraživanja o upravljanju otpadom koji sadrži azbest, A. 12/2018, Ombudsman je primetio da nadležni organi nisu mogli da ispune svoje obaveze za upravljanje materijalima koji sadrže azbest na teritoriji zemlje. Iz informacija se saznalo da

²⁸Informacije dobijene u odgovoru MŽSPP-a na zahtev Ombudsmana od 3. oktobra 2016. godine

²⁹Informacije dobijene u odgovoru MŽSPP-a na zahtev Ombudsmana od 3. oktobra 2016. godine „*Ova kompanija je stalno na dnevnom redu inspekcije. Protiv ove kompanije, inspektorat za zakonske prekršaje je podneo slučajeve za prekršajni postupak u sudu u 2008, 2009. i 2011. godini, ali kao i obično, predmeti u sudu su zastareli*”.

³⁰<https://kallxo.com/video-deponia-e-mirashit/>, Emisija „Život na Kosovu”, „Deponija Mirash”, 24. maj 2018.

nijedna opština (osim opštine Mitrovica) nije odredila lokacije za odlaganje materijala koji sadrže azbest.

114. Ombudsman pronalazi da, prema dokumentu Svetske zdravstvene organizacije (SZO) i Međunarodne organizacije rada (ILO), objavljen 2007. godine, koji se odnosi na razvoj nacionalnih programa za eliminaciju bolesti povezanih sa azbestom: „Izlaganje prema azbestu uzrokuje azbestozu, pleuralne plakove, gojaznost i izlivanja, rak pluća, mezoteliom, laringeal a možda i druge vrste raka sa različitim latentnim periodima.” Prema objavljenom dokumentu Svetske zdravstvene organizacije 2014. godine „*Eliminacija bolesti vezanih za azbest*”, koji ispituje negativne uticaje izloženosti azbestu u zdravstvu, procenjuje se da najmanje 107.000 ljudi umire svake godine od raka pluća, kao rezultat izloženosti azbestu tokom obavljanja profesije.

115. Praksa ESLjP-a, u okviru člana 2. Konvencije [Pravo na život], daje mišljenje da država treba da postavi pozitivne obaveze za preduzimanje potrebnih mera za zaštitu života građana u okviru svoje nadležnosti³¹. Član 2. obavezuje javne vlasti da preduzmu korake tako da garantuju prava Konvencije, čak i kada su prava ugrožena od strane drugih (privatnih) osoba ili od aktivnosti koje nisu u direktnoj vezi sa državom. Prema Sudu, pozitivna obaveza država može se primeniti u smislu opasnih delatnosti, rada fabrika hemikalija sa otrovnim emisijama ili mesta za prikupljanje otpada, bez obzira da li se prevoze od strane javnih organa ili privatnih kompanija. Generalno, nivo obaveza javnih organa zavisi od faktora o tome koliki je uticaj opasnih aktivnosti i predviđanje rizika za život³².

116. Zakon o otpadu obavezuje Vladu da u slučajevima kada stanje otpada predstavlja opasnost po zdravlje i životnu sredinu, treba preduzeti hitne mere za sprečavanje stanja.

117. ESLjP, što se tiče neugodnosti od smrada, buke i dima uzrokovanih od deponija koja se nalaze u blizini kuća za stanovanje, je navela da je bilo kršenja člana 8. Konvencije, utvrdivši da država nije uspela da izbalansira interese između ekonomskog blagostanja grada i efektivnog uživanja prava građana da poštuju dom, privatnost i porodicu³³.

118. Međutim, glavna briga oko pitanja deponije u Mirašu je pitanje rizika od ispuštanja i prodora zagađenih voda sa deponije u reku Lepenac i u podzemnim vodama. Ovo pitanje bi predstavljalo nepopravljivi problem, ekološku katastrofu, koja bi uticala na pravo građana na život, pravo na pijaću vodu, a iznad svega pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu.

119. Prema tome, na osnovu gore navedenih činjenica, pravo na život, pravo na privatnost, uživanje doma i pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu kao i pravo na pijaću vodu građana je stalno ugroženo lošim upravljanjem, nepokrivanjem i nepravilnim nabijanjem otpada, smradom, dimom, nekontrolisanim ispuštanjem i curenjem iz kanalizacije zbog nepostizanja i neodgovornosti nadležnih organa da preduzmu efektivne mere po tom pitanju.

³¹ *C.B. v. the United Kingdom, judgment of 9 June 1998, paragraph 36;*

³² *Öneryıldız v. Turkey [GC], paragraph 73; L.C.B. v. the United Kingdom, paragraphs 37-41.*

³³ *Lopez Ostra v. Spain*

Deponija pepela

120. Pepeo je najveći problem što se tiče količine i površine koja se zauzima u postojeće deponije. Neprikladan tretman ovih deponija pepela predstavlja veoma ozbiljan socijalni i ekološki problem za zone od posebnog interesa³⁴.

121. Sprovedena istraživanja su našle prisustvo žarišta sa visokim nivoom otpada fenola, fenolnih voda i prisustva katrana na deponiji pepela „Kosovo A”, iako deponija nije redovno korišćena za odlaganje ovih materija. Odloženi pepeo na deponiji sadrži povišene nivoe teških metala, ali zbog hemijskog sastava pepela, mogućnost curenja je ograničena.

122. Prema opštini Obilić, deponija pepela je jedan od glavnih zagađivača vazduha.

123. Deponija pepela je u fazi sanacije, a novi depoziti pepela se vrše putem hidrauličnog sistema, i nema raspodele prašine. Iako je u toku 2015. godine nastavljen proces rekultivacije deponija pepela i jalovine, podignut je zeleni pojas u zapadnom delu rudnika³⁵, uočeno je da sanacija i poboljšanje životne sredine, počevši od uklanjanja i rekultivacije zona deponovanog pepela, spoljnih naslaga jalovine, nastavljajući sa sanacijom degradiranih područja i iskorišćenih rudnika, izgradnja barijera za zaštitu od poplava, erozija, vibracije i buke, a posebno stvaranje pojasa koji okružuje rudarsko područje i područje proizvodnje energije od zelenila u okviru ovog procesa, koji su obavezni³⁶, nastavlja se usporenim koracima.

Nastanjena kuća unutar prostora KEK-a

124. Ombudsman, tokom posete opštini Obilić, posetio je porodicu Morina u selu Palaj. Porodično imanje se nalazi unutar ograđenog prostora KEK-a. Uprkos ustavnoj garanciji da „*Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez diskriminacije*“, za sve članove porodice i njihove posetioce, pristup imovini/kući se kontinuirano ograničava, postavljanjem bezbednosne kontrolne rampe KEK-a, na putu 40-50 m ispred njihove kuće.

125. Iako Zakon br. 04/L-174 o prostornom planiranju (član 1, stav 2) „*obezbeđuje postojano upravljanje ... preduslova ravnomernog privrednog razvoja, pravilnog uređenja prostora, obezbeđivanje slobodnog kretanja i adekvatnog pristupa javnim uslugama za građane*“, Ombudsman ocenjuje da se porodici o kojoj je reč ograničava slobodno kretanje, jer im se stalno ograničava da imaju neometan pristup svojoj imovini.

126. Prema navodima Ombudsmana, osim ograničavanja slobode kretanje podvrgavanjem stalnim neugodnim kontrolama članova porodice Morina, njima se ograničava i pravo na privatnost. Prema ESLJP, korišćenje obavezujućih ovlašćenja, propisanih zakonodavstvom da se od pojedinca zahteva da vrši detaljnu kontrolu osobe, njegove odeće i ličnih stvari dok hoda ulicom, smatra se da predstavlja mešanje u pravo na poštovanje privatnog života³⁷.

127. Imajući u vidu da se kontrola vrši na otvorenom putu, Ombudsman primećuje da ESLJP naglašava da činjenica da se kontrola vrši na javnom mestu ne čini član 8. neprimenljivim. U

³⁴PROSTORNI PLAN 2010 - 2020+ Zona od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa”

³⁵ Isto tu, M.S. Sibovac-JP, dužine 1500(m) ili površine S=2 (ha). Ukupno je posađeno 1025 sadnica, različitih sorti

³⁶ PROSTORNI PLAN 2010. - 2020.+ Zona od posebnog ekonomskog interesa „Polje novog kopa”

³⁷ Gillan i Quinton protiv Ujedinjenog Kraljevstva.

stvari, prema mišljenju Suda, javna priroda pretresa u izvesnim slučajevima može povećati stepen mešanja zbog elementa poniženja i srama. Stvari, kao što su torbe, novčanici, beležnice i dnevници, mogu sadržavati i lične stvari, čiji vlasnik se može osećati nelagodno ako ih drugi vide³⁸

128. Iako situacija traje godinama, Ombudsman primećuje da nijedan od odgovornih organa nije pomislio, da je čak ostavljanje kuće u prostoru o kome je reč, ozbiljno povredilo prava članova porodice.

129. Međutim, najozbiljniji problemi sa kojima se suočava porodica Morina, su zdravstveni problemi dvoje dece ove porodice. Oni, možda kao rezultat uticaja prašine, ispuštene u vazduh iz rudnika, pate od problema respiratornih organa.

Nedostatak međuinstitucionalne saradnje i inspektorata

130. Ombudsman, prateći rad nadležnih organa za sprovođenje zakonodavstva u oblasti životne sredine, u vezi sa problemima nelegalne gradnje u zoni od posebnog interesa; zagađenja vazduha, vode i tla; problema sa bukom; problema identifikovanih u regionalnoj deponiji i drugim deponijama; nepronalaženja rešenja za probleme nastale u socijalnim naseljima, od eksplozije 2014. godine; primetio je da su nadležni organi uvek nastojali da svoju nespremnost za delovanje imenuju kao nesposobnost za sprovođenje zakona koji regulišu posebne oblasti životne sredine, sa tendencijom da prenesu nadležnost na drugi organ.

131. Što se tiče različitih pitanja životne sredine, opštinski nivo, nečinjenje i nemar je opravdao kao nečinjenje zbog nesposobnosti, prenoseći odgovornost na centralni nivo.

132. Ombudsman smatra da Zakon br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine (krovni zakon) u članu 5, stav 3.3. ovlašćuje opštine da „*sprovode i vrše inspekciju sprovođenja zakona koji se odnose na zaštitu životne sredine i održivog razvoja u okviru njihovih teritorija*“. Budući da član 81. stav 1. ovog zakona predviđa da „*Inspeksijski nadzor za sprovođenjem odredaba ovog zakona i na osnovu njega donetih podzakonskih akata, uslove i metod rada nadziranih lica kao i mere za zaštitu životne sredine, utvrđene propisane ovim zakonom, obavlja Inspektorat životne sredine Ministarstva*“, propisujući da „*Ministarstvo, može posebnim ovlašćenjem, da ovlasti opštinskog inspektora za obavljanje drugih poslova*“ (član 3) i da „*Poslove inspektora može da vrši i drugi službenik za zaštitu životne sredine, koga ovlasti Ministarstvo odnosno opština*“ (član 4).

133. Međutim, zakon predviđajući situacije koje se ne mogu upravljati samo od strane kategorije inspektora i nadležnih organa, posebnom odredbom propisuje obaveze inspektora za saradnju, precizira da „*U slučaju kada inspektor u vršenju inspeksijskog nadzora utvrđuje da osim povrede odredbe ovog zakona i na osnovu njega donesenih podzakonskih akata, povređene su i značajne odredbe drugih zakona o zaštiti životne sredine, dužan je da osim preduzetih mera za koje je ovlašćen, da obavesti i druge nadležne organe kako bi zajednički*

³⁸ http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb11_privatelifelife_alb.pdf, Zaštita prava na poštovanje privatnog i porodičnog života prema Evropskoj Konvenciji o ljudskim pravima, Priručnici o ljudskim pravima Saveta Evrope, str. 20.

vršili inspekcijski nadzor i preduzeli mere predviđene zakonom“, ne ostavlja nadležnim organima mesta za opravdanje za nesposobnost, u slučajevima nečinjenja.

134. U slučajevima kada je neophodno izbeći direktan rizik za život i zdravlje ljudi, poremećaj u vezi sa životnom sredinom ili imovinom od posebne vrednosti, ili, u slučajevima kada je to neophodno zbog složenosti nadzora ili važnosti izbegavanja nedostataka, Zakon br. 04/L-175 za inspektorat životne sredine, voda, prirode, prostornog planiranja i izgradnje, predviđa i obavezu saradnje, predviđajući da nadzor može vršiti istovremeno više inspekcijskih organa.

135. Zaštita životne sredine je od suštinske važnosti za dobrobit ljudi, ali i za poštovanje osnovnih prava građana, uključujući i pravo na život. Ombudsman smatra da inspektorati na centralnom i lokalnom nivou nisu dovoljno sarađivali kako bi sprečili, zabranili ili čak prekinuli opasne aktivnosti za životnu sredinu, utičući na prava stanovnika.

Razmatranje slučajeva iz oblasti životne sredine u razumnom roku u tužilaštvima i sudovima i njihovo zastarevanje

136. Uprkos uticaju zagađenja na ljudska prava, na javno zdravlje, težine štete prouzrokovane životnoj sredini, tužilaštva i sudovi nisu uspeali da uspostave strategiju koja bi osigurala razmatranje predmeta koji se tiču životne sredine, u okviru razumnih vremenskih rokova i donošenje primenljivih odluka i zasnovanih na zakonu, koje bi bile odluke srazmerne prouzrokovanoj šteti i istovremeno bi postigle efekat prekida uzroka štete, kao i preduzimanje proporcionalnih mera za sanaciju i saniranje. Donošenje odluka u razumnim vremenskim rokovima bi bilo efikasno sredstvo za sprečavanje problema životne sredine.

137. Stalno zastarevanje predmeta pokrenutih od strane inspektorata u tužilaštvima i sudovima je stalna zabrinutost inspektorata životne sredine na centralnom i lokalnom nivou.

138. Iako je pitanje odugovlačenja predmeta iz oblasti životne sredine u tužilaštvima i sudovima, i njihovo zastarevanje, je više puta pokrenuto od strane inspektorata životne sredine na centralnom i lokalnom nivou, Ombudsman, iako je tražio od svih opština i MŽSPP-a broj predmeta pokrenutih u tužilaštvima i sudovima, nije primio nikakav odgovor.

139. Ombudsman je organizovao okrugli sto „*Sprečavanje i suzbijanje problema životne sredine*“. Svrha ovoga bila je da se diskutuje o razlozima odugovlačenja predmeta životne sredine u Tužilaštvu i Sudu. Iz diskusije je shvaćeno da ni tužilački sistem ni pravosuđe nemaju statističke podatke o ovim slučajevima, nikada se nije raspravljalo o tom pitanju, te da su krivična dela koja se odnose na životnu sredinu obično vezana za slučajeve koji uključuju zloupotrebu službene dužnosti, i da je broj slučajeva koji se odnose na životnu sredinu mali.

140. Iako je jedno od tri načela putem kojih se ostvaruju ekološka prava, načelo pristupa pravosuđu ili pravo na pristup pravosuđu, predviđeno Aarhuškom Konvencijom, integrisano je u celokupno ekološko zakonodavstvo, ostvarivanje prava o pitanjima životne sredine u sudovima i tužilaštvima u zemlji praćeno je sa mnogo poteškoća.

141. Na osnovu gore navedenih činjenica, kao što je zastarevanje, kategorizacija zagađenja životne sredine i štete kao prekršaja, niske kazne, pokazali su se kao neefikasna i neproporcionalna sredstva za sprečavanje, odvrćanje, sanaciju i rehabilitaciju nastalog stanja

životne sredine, što je u suprotnosti sa Zakonom br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine, čiji je cilj uspostavljanje ekoloških standarda na Kosovu u skladu sa standardima Evropske unije.

Nedostatak informacija o životnoj sredini

142. Iako je pravo na informisanje pravo garantovano Ustavom, član 41 [Pravo na pristup javnim dokumentima]: „1. Svako lice uživa pravo pristupa javnim dokumentima“, i jedno od načela na kojima se zasniva Zakon br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine, je načelo pristupa javnosti informacijama, član 6 („Svako ima pravo da bude obavešten o stanju životne sredine i da učestvuje u donošenju odluka“), Ombudsman, nakon istrage, analize i razmatranja pitanja, zapazio je **da je poreklo svih problema**, nedostatak konkretnih i pravovremenih informacija o stanju životne sredine.

143. Kako iz praćenja slučaja na terenu, tako i iz odgovora dobijenih od MŽSPP-a, od opštine Obilić, primećuje se da građani nisu imali i nemaju kontinuirane informacije o stanju životne sredine. Informisanje javnosti, prema Agenciji za zaštitu životne sredine Kosova (AZŽSK), vrši se putem mesečnih, periodičnih i godišnjih izveštaja. Međutim, stalno ažurirano informisanje ne postoji³⁹.

144. Uprkos zakonskoj obavezi koja proističe iz člana 54. stav 1. Zakona br. 03/L-025 o zaštiti životne sredine, koja obavezuje odgovorne institucije da upozoravaju javnost u slučajevima kada nivo zagađenosti prelazi parametre normalne situacije (*"Ministarstvo, centralni organi, opštine, ovlašćene i druge organizacije imaju obavezu i dužne su da redovno, blagovremeno, potpuno i objektivno, obaveštavaju javnost o stanju životne sredine, odnosno o pojavama koje su u toku praćenja se prate u okviru monitoring emisije i imisije, kao i merama upozorenja ili kretanju zagađenja koja mogu predstavljati opasnost za sredinu, život i zdravlje ljudi u skladu sa zakonom"*), nadležni organi, MŽSPP, MZ, NIJZK, opština, ali i operatori nisu uspeli da ispune svoju pozitivnu obavezu da informišu javnost o situaciji u životnoj sredini, posebno u danima kada se evidentiraju prekoračenja kao i načini preduzimanja preventivnih mera, kao neophodnih za kategoriju građana pogođenih kardiovaskularnim bolestima, respiratornih organa i onih sa malignim bolestima.

145. Iako je stvaranje jedinstvenog i integrisanog zdravstvenog sistema informisanja u celom zdravstvenom sektoru zakonska obaveza, koji bi bio pokazatelj uticaja zagađenja na zdravlje građana, još nije funkcionalizovano.

146. Ombudsman smatra da članovi 2. i 8. Konvencije državnim institucijama nameću specifičnu pozitivnu obavezu obezbeđivanja pristupa informacijama u vezi sa pitanjima vezanim za životnu sredinu. Ova dužnost javnih vlasti da obezbede pristup informacijama, kao pozitivna obaveza treba biti sprovedena posebno u odnosu na osobe kojima se krši pravo na život, privatnost, porodično pravo i uživanje doma. Sud je naveo da su države obavezne na osnovu člana 2. Konvencije da *"adekvatno informišu javnost o svim hitnim slučajevima koji predstavljaju hitnu opasnost po život..."*.

³⁹ Informacije dobijene u odgovoru MŽSPP, na zahtev Ombudsmana od 3. oktobra 2016. godine, pitanje br. 2 Da li ste preduzeli bilo koje mere upozorenja ... koje mogu predstavljati rizik za životnu sredinu, zdravlje i ljudski život?

147. Ombudsman smatra da bi se poštovalo pravo svakog čoveka za odgovarajuću životnu sredinu zbog njegovog zdravlja i blagostanja, ali istovremeno za ispunjenje dužnosti svih za zaštitu i unapređenje životne sredine u korist današnjih i budućih generacija, građani treba da imaju pristup informacijama o životnoj sredini, što bi garantovalo učešće u donošenju odluka i pristup pravdi u pitanjima životne sredine.

148. Poboljšanje pristupa informacijama u oblasti životne sredine bi imalo uticaja na poboljšanje učešća javnosti u donošenju odluka, poboljšanjem kvaliteta i sprovođenjem odluka, doprinosilo bi u osvešćivanju građana o pitanjima životne sredine, i otvorilo bi građanima mogućnost za izražavanje njihovih zabrinutosti⁴⁰.

149. Međutim, pored činjenice da građani moraju imati dovoljan pristup informacijama o životnoj sredini, oni bi trebalo da znaju kako da ih koriste. U tom kontekstu, uočava važnost korišćenja medija i elektronskih ili drugih budućih oblika komunikacije.

150. Iako su u periodu novembar-februar, građani opštine Obilić, ali i okolnih opština, posebno onih u Prištini, suočeni sa alarmantnim zagađenjem vazduha, pred sobom nemaju informacije koje bi bile ubedljive, tačne i koje bi sadržale instrukcije za preduzimanje preventivnih mera.

151. Tokom protekle dve godine, Ombudsman je u više navrata identifikovao informacije vezane za stanje vazduha u periodu novembar-februar. Iako se informacije odnose na stanje vazduha u opštini Priština, Ombudsman smatra za relevantnim za pitanje koje je predmet analize, zbog razloga blizine dve opštine. Dana 24. novembra 2016. godine građani su preko portala informisani da „Glavni grad ulazi u crvenu liniju sa zagađenjem vazduha“, 29. novembra 2016. godine, „AZŽSK kaže da je kvalitet vazduha u Prištini poboljšan“⁴¹, 1. decembra 2016. godine, građani su obavešteni da „Tri naselja u Prištini sa enormnim zagađenjem sumpor vodonika“⁴², 2. decembra 2016. godine, „Priština sa štetnim vazduhom po zdravlju“⁴³ 4. decembra 2016. godine, „Vazduh u Prištini danas nije zdrav“⁴⁴, prema čemu centar za merenje kvaliteta vazduha, koju je postavila američka ambasada u Prištini, saopštila je da vazduh nije bio zdrav za grupe osetljivih osoba, kvalitet vazduha je bio 146 ppm, i da članovi osetljivih grupa mogu da dožive zdravstvene efekte, ali da javnost uglavnom neće biti pogođena. Odrasli i aktivna deca, kao i ljudi sa respiratornim bolestima kao što je astma, trebaju ograničiti dugotrajno vežbanje u prirodi.

152. Slična situacija je usledila i krajem 2017. i početkom 2018. godine, i uprkos mobilizaciji Vlade i Skupštine Kosova, građani su nastavili da se suočavaju sa oskudnim informacijama, i ne od strane nadležnih institucija.

153. Međutim, iako su gore navedene informacije zabrinjavajuće informacije, predstavljaju potencijalni rizik po ljudsko zdravlje i životnu sredinu⁴⁵, Ombudsman zaključuje da se

⁴⁰ Convention On Access To Information, Public Participation In Decision-Making And Access To Justice In Environmental Matters Done At Aarhus, Denmark, On 25 June 1998

⁴¹ <http://koha.net/?id=8&l=144769>, od 29. novembar 2016. godine,

⁴² <http://koha.net/?id=8&l=145089>, od 1. decembar 2016. godine,

⁴³ <https://koha.net/?id=27&l=145304>, od 2. decembar. 2016. godine,

⁴⁴ <http://koha.net/?id=8&l=145600>, od 4. decembar 2016. godine,

⁴⁵ Convention On Access To Information, Public Participation In Decision-Making And Access To Justice In Environmental Matters Done At Aarhus, Denmark, On 25 June 1998, article 5.c.

nadležni organi AZŽSK, ili MŽSPP nisu obratili javnosti odmah i bez odlaganja putem dostupnih sredstava za informisanje, kako bi ih informisali o preduzimanju preventivnih mera ili merama za ublažavanje zagađenja. Poslednjih nekoliko dana, iako se uočava pogoršanje stanja, došlo je do reakcija preko društvenih mreža od stranica predsedavajućih AZŽSK-a i HIK-a, ali nedovoljno preko službenih internet stranica institucija, koje bi predstavljale službene i relevantne informacije.

154. Ombudsman, na osnovu službenih informacija AZŽSK-a, MZ, NIJZK i dokumenta SZO⁴⁶, nalazi da nadležni organi koji nisu imali kvalitativno praćenje, nisu uspeli da neprekidno informišu građane o stanju vazduha, sa ažurnim i kvalitativnim informacijama, i putem dostupnih sredstava.

Nedostatak zdravstvenih informacija

155. Ombudsman uočava da uprkos raznim informacijama⁴⁷ u vezi sa povećanjem broja ljudi koji su pogođeni od respiratornih, kardiovaskularnih i malignih bolesti, kožnih bolesti, na navedenoj teritoriji⁴⁸, nadležni organi nisu preduzeli nikakvu akciju kako bi obezbedili statistike i za obavljanje posebnih istraživanja, koje bi predstavile stvaran broj predmetnih kategorija, i bili bi pokazatelji za preduzimanje konkretnih akcija za edukaciju i sprečavanje uticaja na stanovništvo.

156. Prema informacijama dobijenim od strane Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (NIJZK), primećuje se da ovaj Institut poseduje samo podatke na osnovu slučajeva koje su izveštavale zdravstvene institucije na nivou zemlje, ali prema njima, ti podaci nisu potpuni i nisu potpuno pouzdani, iz razloga što „*integrisani zdravstveni informacioni sistem na Kosovu je u pilot fazi, od strane Ministarstva zdravlja, ... i da koordinatorka SZI-a u GCM-u u Obiliću ima problema sa prikupljanjem podataka iz razloga ...*”⁴⁹.

157. Međutim, Ombudsman ne uočava i niti poseduje bilo kakvu informaciju da su nadležni organi preduzeli konkretne akcije za analiziranje i procenjivanje⁵⁰ situacije uprkos glasinama da se broj pogođenih sa malignim⁵¹, kardiovaskularnim i respiratornim bolestima povećao od uticaja stanja životne sredine⁵².

⁴⁶ Izgradnja bolje budućnosti za građane Kosovo Polja i Obilića: Učešće, zaštita i multietničko partnerstvo za obrazovanje, bolje zdravlje i stabilnije domaćinstvo, Regionalna kancelarija SZO-a za Evropu je sprovela misiju na Kosovu, oktobar 2012. godine.

⁴⁷ Izgradnja bolje budućnosti za građane Kosovo Polja i Obilića: Učešće, zaštita i multietničko partnerstvo za obrazovanje, bolje zdravlje i stabilnije domaćinstvo, Regionalna kancelarija SZO-a za Evropu je sprovela misiju na Kosovu, oktobar 2012. godine.

⁴⁸ http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/204585/1/9789241565196_eng.pdf?ua=1 "In 2012, this present study estimates, 12.6 million deaths globally, representing 23% (95% CI: 13–34%) of all deaths, were attributable to the environment".

⁴⁹ Informacija dobijena na odgovor od Prof. Dr. Naser Ramadani, NIJZK, na zahtev Ombudsmana, od 4. oktobra 2016. godine.

⁵⁰ Zakon br. 02/L-78 Zakon o javnom zdravstvu član 4.2 „Nacionalni institut javnog zdravlja na Kosovu (NIJZ) jeste javna institucija koja vrši delatnost iz oblasti javnog zdravstva i to... Analize, ocene i upravljanja zdravstvenom zaštitom posebnih kategorija stanovništva od socijalnog i zdravstvenog značaja za decu, maligne bolesti, kardiovaskularne bolesti, dijabetes i sl.;

⁵¹ <http://telegrafi.com/alarmante-rreth-700-raste-te-reja-kancer-per-7-muaj/>

⁵² Informacija dobijena u odgovoru MŽSPP-a, na zahtev Ombudsmana od 3. oktobra 2010. godine, „Prekoračenja emisija uvek predstavljaju rizik za ekološki sistem i posebno za čoveka. Brojne studije pokazuju da su prekoračenja ispuštenih emisija u životnoj sredini predstavljaju opasnosti po životnu sredinu uopšte.

158. Ombudsman, tokom istrage slučaja, nije naišao a niti mu je pružen bilo kakav dokaz od strane nadležnih organa⁵³ što bi potvrdilo njihovu pozitivnu obavezu za istraživanje uticaja faktora životne sredine na zdravlje stanovništva u opštini Obilić, i obližnjim opštinama, iako je teritorija ove opštine godinama identifikovana kao *žarište*. Takva istraživanja bi utirala put za predlaganje zaštitnih mera za sprečavanje štetnih efekata na zdravlje.

159. U konkretnom slučaju, imajući u vidu da su prekoračenja zabeležena već dugi niz godina, a situacija stanja životne sredine će imati potencijalne zdravstvene posledice na stanovništvo⁵⁴, nisu preduzete konkretne mere. Ombudsman smatra da država nije uspešla da ispuni pozitivnu obavezu za zaštitu života, zdravlja i privatnosti građana. ESLjP je naišao na povredu člana 2. [Pravo na život], člana 8. [Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života] Konvencije⁵⁵ u slučajevima kada država nije uspešla da ispuni svoju pozitivnu obavezu za preduzimanje odgovarajuće mere zaštite i da informiše o riziku po zdravlju i život stanovnika u slučajevima koji predstavljaju rizik.

160. Ombudsman nalazi da stanovništvo nije dovoljno informisano o uticaju zagađenja životne sredine koje bi moglo ugroziti zdravlje⁵⁶.

161. Iako je to zakonska obaveza NIJZ-a, istraživanje o uzrocima i posledicama zračenja i štete po javno zdravlje, kao i predlog zaštitnih mera, Ombudsman do datuma objavljivanja izveštaja nije naišao ni na jednu publikaciju NIJZK-a, što bi potvrdilo uticaj ovih zagađivača na ljudsko zdravlje.⁵⁷

162. ESLjP potvrđuje da kada javne vlasti primećuju da se vrše opasne aktivnosti za koje znaju da predstavljaju rizik i štetu za zdravlje, oni moraju uspostaviti efikasan i pristupačan postupak koji omogućava pojedincima da traže sve relevantne i odgovarajuće informacije. Javnost treba da ima pristup rezultatima studije procene uticaja životne sredine na zdravlje.

163. Na osnovu gore pomenutih stavova, Ombudsman zaključuje da država nije dosledno ispunila svoju pozitivnu obavezu da stalno informiše javnost o stanju životne sredine i uticaja na javno zdravlje. Dosadašnje informisanje nije prenošeno na efikasan način, što bi bilo u svakom trenutku dostupno.

164. Ne registrovanje niti jednog slučaja o informisanju javnosti putem sredstava za informisanje, o situacijama kada su registrovana prekoračenja zagađivača, nedostatak

Trenutno ne postoji posebna studija o uticaju na zdravlje od zagađenja životne sredine, iako bi to trebalo da sprovede NIJZK.

⁵³ Isto tu, Zdrava sredina i stanovanje član 6 6.1 NIJZK proučava uticaj faktora sredine na zdravlje stanovništva i predlaže zaštitne mere za sprečavanje štetnih efekata za zdravlje. 6.2 NIJZK predlaže i preduzima stručne radnje i preporučuje nadležnim institucijama otklanjanje otkrivenih nedostataka i bilo kojeg štetnog efekta po zdravlje. 6.3 Unutar sfere aktivnosti vezanih za zdravlje sredine i stanovanja, NIJZK, će: a) Upoznati stanovništvo sa uzročnicima zagađenja životne sredine koji mogu ugroziti zdravlje. b) Elaborirati sistem izveštavanja o narušavanju zdravlja i bolesti u vezi efekata sredine.

⁵⁴ Službena izjava, prof. Behxhet Mustafa, emisija Euro Tribuna, deo. 2, min. 22 <https://www.youtube.com/watch?v=eQc2A0Oc1Ië>, citiranje "pitanje životne sredine dugotrajno će imati posledice životne sredine"

⁵⁵ *Brincat and others v Malta*

⁵⁶ Dobijena informacija od strane predstavnika MŽSPP-a, opština Obilić, i uprava KEK-a. Datum, 4. oktobar 2016. godine.

⁵⁷ Zagađivači utiču na ljudsko zdravlje, izjava g. Ilir Morina, izvršni šef AZŽSK-a, u Skupštini Kosova za poljoprivredu, šumarstvo, životnu sredinu i prostorno planiranje.

analiziranja i istraživanja predstavlja neispunjavanje zakonskih obaveza i ne postupanje u službenoj dužnosti spram građana. Nedostatak informacija je doveo da se građani suočavaju sa zabrinutošću zbog stanja životne sredine, kao i nemogućnosti da se proceni rizik od životne sredine u kojoj su izloženi.

Zaključak

Na osnovu činjenica i argumenata iznesenih u ovom izveštaju, Ombudsman zaključuje da su prava i slobode građana koji žive na teritoriji oko KEK-a neprekidno povređena zbog ne ispunjenja pozitivnih obaveza države za pravičnu ravnotežu između ekonomskog razvoja i socijalne zaštite sa osnovnim principima zaštite životne sredine u okviru koncepta održivog razvoja.

Zaključujući da je građanima uskraćeno pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, ljudsko dostojanstvo, pravo na život, pravo na pravično i nepristrasno suđenje, pravo na pravno sredstvo, slobodu kretanja, pravo na privatnost, pravo na pristup javnim dokumentima i pravo na imovinu, s ciljem da bi država počela da ispunjava svoje pozitivne obaveze, Ombudsman u skladu sa članom 135. stav 3. Ustava Republike Kosovo i članom 27., Zakona br. 05/L-019, o Ombudsmanu,

PREPORUČUJE

- *MŽSPP/ Hidrometeorološki institut Kosova sa ubrzanim koracima da popravi proces praćenja vazduha;*
- *MŽSPP da preduzme edukativne aktivnosti kako bi se građani osvestili o negativnom uticaju zagađenog vazduha na zdravlje, kao i preduzimanje preventivnih mera;*
- *MŽSPP/Agencija za zaštitu životne sredine na Kosovu da počne sa ažuriranim informisanjem o kvalitetu vazduha;*
- *MŽSPP da poboljša sistem praćenja voda, da se pronade rešenje o tretiranju voda i da se ulaže u postrojenjima;*
- *MŽSPP da izdvoji dodatna sredstva za sanaciju površina sa prekomernim stopama zagađenja i da sprovede procenu za raseljavanje stanovnika iz područja gde postoje enormna prekoračenja, sa mogućnostima uticaja na ljudsko zdravlje;*
- *MŽSPP da nastavi sa preduzimanjem mera za premeštanje ilegalnih deponija i tretmana otpada kako je predviđeno važećim zakonodavstvom;*
- *MŽSPP da preduzme radnje u pravcu izrade politika za klasifikaciju otpada prema njihovom sadržaju;*
- *KEK da preduzme mere za sanaciju i ozelenjavanje degradiranog prostora kako bi se smanjilo širenje prašine u vazduhu, kao i Opštinski inspektorat opštine Obilić i inspekcija MŽSPP-a da stalno prate situaciju u ovim oblastima;*
- *Opština Obilić da zatraži od KEK-a da reši pitanje porodice Morina (da zahteva od KEK-a da spreči neovlašćenu kontrolu porodice, ili iseljavanje ili eksproprijaciju imovine porodice Morina);*

- *Tužilački savet Kosova - da tužioci bez odlaganja procesuiraju sve podneske građana i institucija, za krivična dela za zagađenje životne sredine od strane pojedinaca, javnih i privatnih kompanija;*
- *Sudski savet Kosova –da sudovi preispituju sve predmete koje se odnose na zagađenje životne sredine, da ih tretiraju u zakonskim rokovima, bez odlaganja tako da ne dođe do njihove zastarelosti;*
- *Nacionalni institut za javno zdravlje da izade sa istraživanjem o uticaju zagađenja vazduha na zdravlje stanovništva ne samo u opštini Obilić, već i šire.*

U skladu sa članom 132., stav 3., Ustava Republike Kosovo („Bilo koji drugi organ ili institucija, koja sprovodi legitimnu vlast u Republici Kosovo je dužna da odgovori na zahteve Ombudsmana i da mu/joj predstavi sva dokumenta i informacije koje su od njega zatražena u saglasnosti sa zakonom.“) i članom 28. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu („Autoriteti, kojima je Ombudsman uputio preporuke, zahtev ili predlog za preduzimanje konkretnih mera, uključujući i disciplinske mere, treba da odgovore u roku od trideset (30) dana. Odgovor treba da sadrži razloge u pisanoj formi o preduzetim radnjama u vezi navedenog pitanja.“), ljubazno vas molimo da nas informišete o aktivnostima koje ćete preduzeti u vezi sa ovim pitanjem.

S poštovanjem,

Hilmi Jashari

Ombudsman